

Rozovyk D. F., doctor of historical sciences, professor of Ukrainian history and ethnic policies of historical faculty, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kiev), lesya1988@gmail.com;

Rozovyk O. D., candidate of historical sciences, lecturer, Department of Ukrainian Studies, Bogomolets National Medical University (Ukraine, Kiev), lesya1988@gmail.com

Archaeological monuments of village Denysy on Pereyaslav region

The article examines the archaeological sites and treasures discovered in the area of Denysy village, which are preserved till our days. Reasonable argumentation put forward based on these artifacts, about determining the time of foundation of Denysy village.

Keywords: artifacts, pottery, coins, jewelry.

Розовик Д. Ф., доктор исторических наук, профессор кафедры украинской истории и этнополитики исторического факультета, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев) lesya1988@gmail.com;

Розовик О. Д., кандидат исторических наук, преподаватель кафедры украинистики, Национальный медицинский университет им. А. А. Богомольца (Украина, Киев), lesya1988@gmail.com

Археологические памятники села Денисы на Переяславщине

Исследуются археологические памятники и сокровища, выявленные на территории с. Денисы, которые сохранились до наших дней. Опираясь на эти артефакты, выдвигается обоснованная аргументация об определении времени основания с. Денисы.

Ключевые слова: артефакты, керамика, монеты, ювелирные изделия.

* * *

УДК 94(437.6)“15”

Товтин Я. І.

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії стародавнього світу і середніх віків, ДВНЗ “Ужгородський національний університет” (Україна, Ужгород), yasja1@mail.ru

“CONFESSIO PENTAPOLITANA”: ВИЗНАННЯ ВІРИ П'ЯТИ СХІДНОСЛОВАЦЬКИХ МІСТ

Мова йде про поширення реформаційних ідей на східнословачьких землях протягом XVI ст., при цьому основна увага зосереджена на таких ключових моментах, як шляхи поширення нових релігійних течій, діяльності окремих церковних колегій та появі перших церковних документів реформаційного змісту. Тобто основна увага статті зосереджена на аналізі “Confessio Pentapolitana”.

Ключові слова: Реформація, контрреформація, східнословачькі землі, “Confessio Pentapolitana”.

XVI ст. на словацьких землях пов'язане не лише зі змінами в політичному, економічному, соціальному житті, а зі змінами у культурно-релігійному плані. Мова йде про поширення нових релігійних течій, що мали пряме відношення до Реформації, яка залишила помітний слід у житті європейського суспільства. Не минули ці процеси і словацькі землі, які на початку XVI ст. перебували у складі Угорського королівства, а після битви під Рогачем, ввійшли до складу монархії Габсбургів.

Більшість дослідників сходяться на думці, що Реформація на землях “королівської” Угорщини поширювалася трьома шляхами: наблизеними до короля придворними [1, с. 13], німецькомовним населенням міст та іноземними дипломатами [19, с. 33].

Швидкому поширенню реформаційних ідей сприяла політична ситуація в країні, що склалася після 1526 р. У результаті внутрішньополітичної нестабільності, суперництва за угорську корону, послаблення церковної ієрархії (у битві під Могачем загинули обидва архієпископи та 5 єпископів) Реформація відбувалася досить швидко [11, с. 139]. До 40-х рр. XVI ст.

реформаційні погляди проходили хаотично, перші їх прояви характерні ще для догабсбурзького періоду, зокрема, за правління Людовіка II Ягеллона. На цьому етапі поширенню реформаційних ідей сприяв маркграф Юрай Бранденбурзький, який знаходився при дворі Ягелонів [19, с. 33]. До того ж, королева Марія, хоча і була католичкою, прихильно ставилася до нових ідей і також підтримувала поширення Реформації [13, с. 14–15].

Скоріш за все, реформаційні погляди охопили угорські землі ще до битви під Могачем, деся на початку 20-х рр. XVI ст. Паралельно з королівським двором ці погляди поширювалися і німецькими купцями та студентами центральнословачьких шахтарських міст [12, с. 20]. З 1530 р. поширення Реформації підтримували і окремі магнати – Алексій Турзо, котрий запропонував надавати основу стипендії для закордонного навчання теологів у Віттенберзі; Петер Перені, Томаш Надашді, Франтішек Нярі, граф Гашпар Драгфі, який виступив патроном першого синоду євангелістів у задунайському місті Ердеді, що відбувся 1545 р., Франтішек Бебек та інші [28, с. 53].

Вже, у 40-х рр. XVI ст. починається діяльність перших церковних колегій, які визнавали реформаційні погляди, відокремлення від католицької церкви та вироблення власної організаційної структури [18, с. 51; 5, с. 251]. Першими серед словацьких міст своє віровизнання сформували східнословачькі вільні королівські міста. Ядром Реформації на цих землях були багаті торгові міста, об'єднані ще з XV ст. під назвою Pentapolitana – “П'ятимістя” [3, с. 19]. П'ятимістя об'єднувало такі міста, як Кошиці, Пряшів, Левоча, Сабинів та Бардіїв. Основою об'єднання цих міст було те, що всі вони мали статус королівських міст, а серед населення переважав німецький патриціат [24, с. 10].

Реформаційні ідеї в цих містах, як і на більшості територій поширилися ще на початку XVI ст. Ці міста знаходилися в основному на території Шариського, Земплинського та Списького комітатів і географічно були розташовані в напрямку до Кракова. Якщо ще у 1495 р. в Бардієві проповідник Міхал виступав проти міського священика та інших кліриків, у 20-х рр. XVI ст. у бардіївській міській школі вже розгорнули свою діяльність гуманісти Валентин Ецк та Сервац Сеебен (обидва краківчани). Але, ймовірно за все, перші реформаційні спроби здійснив Вольфганг Схустер з Кошиць, який до цього був призначений капеланом у Бардієві, а навчався в Кракові. У 1525 р. в місті вже з'явилася реформаційно налаштована група [7, с. 579; 9, с. 126–127].

Так, в результаті діяльності окремих церковних колегій виникають перші конкретні постанови, які стосувалися церковного життя. Перші 26 статей були записані в 1540 р. і, ймовірно, стосувалися лише Бардієва, Пряшева, Сабінова та їх околиць. Це були перші статті реформаційного спрямування, які виникли на теренах “гірської” Угорщини. Статті прийняті в 1540 р. відомі як Шариські. Вони вважаються одним із перших документів такого змісту на теренах Словаччини. Окремі їх положення засуджують богохульство, еретиків та фанатів, до яких відносили і анабаптистів та прихильників М. Сервета (іспанський

мислитель та лікар, автор ідеї про існування малого кола кровообігу та декількох праць з медицини, дослідник “географії” Птолемея, двох антитринітаріанських богословських праць: “De Trinitatis Erroribus” та анонімного твору “Christianismi restitution”; відстоював думку щодо хибності вчення про св. Трійцю як такого, що суперечить Біблії, критикував християнські догми, за що переслідувався і католиками, і кальвіністами; вивчив текст Біблії на мові оригіналу і прийшов до висновку, що там немає жодного підтвердження постулату про Трійцю, в 1553 р. за наказом Ж. Кальвіна звинувачений у ересі і спалений у Женеві). В основному, статті регулювали церковне життя, зокрема релігійні свята, обряди та деякі інші аспекти. Статті 1540 р. належать і до найстаріших церковних документів словацької історії; відносяться до того часу, коли реформаційний рух у “гірській” Угорщині тільки став набирати оберти [26, s. 100–102; 14, s. 81].

Більшу силу та визнання мали, все ж таки, подальші статті, прийняті на синоді у Пряшеві, що відбувся у 1546 р. Відомі ці статті під назвою *Quinque civitates superiones*. За їх основу були взяті попередні 26 статей, і поширювалися вони вже на 5 вільних королівських міст “гірської” Угорщини [14, s. 156; 27, s. 90]. На синоді в Пряшеві головну роль відіграли вже 5 королівських міст (приєдналися Левоча та Кошиці). Крім них, на синоді були присутні представники двох міст Списького комітату та декількох центрально-словацьких шахтарських колегій. Серед учасників були священники, ректори шкіл та представники магістратів [16, s. 99; 17, s. 81]. Пряшівський синод прийняв 16 канонів, у яких були сформульовані основні правила церковного життя. Основу віри склали Аугзбурзьке віровизнання та *Loci communes* (Спільні засади) Філіпа Меланхтона [2, s. 32]. На синоді було прийнято двоступеневе церковне управління – колегія та сеньйорат. Сеньйорами могли стати лише священники певної та “правильної” (очевидно, мається на увазі євангелістське вчення) віри. Компетенція сеньйора (архидиякона) зводилася до “нагляду” за чистотою віровчення, висвяченням священників, контролю за церковними колегіями. Велика увага приділялася заснуванню шкіл, а колегії мали дбати про бідних та жебраків [18, s. 51].

Окремі канони стосувалися і релігійних свят, обрядів, поховальних заходів, сповіді та інших церковних звичаїв. Неабияку роль у церковному житті відігравали і міські ради. Фактично вони мали вирішальний вплив на формування релігійного світогляду городян. При посередництві церковних наказів та заборон міські ради навіть мали можливість впливати на спосіб життя парафіян церковних колегій (навіть священників) від їх народження аж до смерті [4, s. 43–44].

Деякі положення синоду викликали гостре обурення в суспільстві. Зокрема Мікулаш Олаг, архієпископ Естергомський, у 1549 р. виступив із протестом проти права сеньйорів висвячувати священників, і тому це право було скасоване. Деякі канони синоду мали велике значення для ведення богослужінь. Це дає підстави стверджувати, що від самого початку формування євангелістських традицій на теренах Словаччини мало дещо відмінний характер від порядків церковних

колегій Віттенберга. Загалом, євангелістські богослужіння на словацьких землях, крім *Deutsche Messe* М. Лютера, мали і свої зразки організаційної структури. Словацькі богослужіння, так само, як і німецькі, потрапили до спільної сфери віттенберзького канону богослужінь. Відтак з 1533 р. саме на його базі і формувалася подальші засади протестантських богослужінь [17, s. 94].

Це був цілком природний процес, оскільки євангелістські теологи навчалися в Німеччині. Міські ради також відряджали студентів туди на навчання, кандидати у священники їздили висвячуватися до Віттенберга, хоч і надалі залишалися під юрисдикцією католицьких єпископів. Вони продовжували сплачувати *sensus cathedraticus* і боронилися від звинувачень у ересі. Після Пряшівського синоду до компетенції “П’ятимістя” належали і церковні справи, а колегії підпорядковувалися сеньйорам або архидияконам. Очолив перший сеньйорат Міхал Радашин, бардівський священник [3, s. 28–29]. Про Радашина відомо небагато. Ймовірно, він навчався у Віттенберзі, спробував поселитися у Гайнбурзі, але вже у 1540 р. покинув місто і зупинився у Прешпорку. Перші відомості про нього датуються 1544 р., – період проживання в Бардієві. Ймовірно, що Радашин був у місті вже не перший рік, оскільки невідому людину не обрали б сеньйором. Проте, що Радашина в Бардієві поважали, свідчать і події 1546–47 рр., коли представники чотирьох міст “П’ятимістя” обрали його сеньйором. Жителі Бардієва не поспішали з прийняттям такого рішення, оскільки побоювалися, що функція сеньйора буде відволікати Радашина від його обов’язків проповідника та священника. 9 липня 1549 р. священник пряшівської церкви Петер та ще декілька священнослужителів просили міську раду дозволити йому виконувати обов’язки сеньйора [15, s. 649].

Вважаємо, що внутрішній розвиток Угорщини залежав від зовнішньої політики брата Фердинанда I Карла V. Битва біля Мюльбергу, яка відбулася 24 квітня 1547 р., привівнювався до поразки протестантських лідерів Шмалькаденської ліги.

Триденський собор почався поразкою тих, хто виступав за реформу. На першому засіданні 13 грудня 1545 р. було оголошено мету собору – посилення християнської віри, викорінення блуду, об’єднання католицької церкви, реформа кліру та витіснення ворогів християнства. Імператор робив спроби примирити протестантів та завершити протистояння компромісом [27, s. 94]. Так, 15 травня 1548 р. було прийнято Аугзбурзький інтерім – тимчасову постанову, яка мала силу закону. Згідно з її умовами, дозволялися шлюби священнослужителів, а таїнство причастя велося за обома зразками, питання спокутування гріхів було викладене в поміркованому дусі, залишалися сталими і деякі римо-католицькі церемонії.

Саме в цій ситуації Фердинанд I на угорському сеймі в Прешпорку, що відбувся у 1548 р., сформував подібний до німецького інтерім. Суть постанови зводилася до того, що релігія має повернутися до своїх попередніх форм, а ересі мають бути викорінені. Так, вільні королівські міста (східно-словацькі та шахтарські) мали обґрунтувати свій відхід від науки католицької церкви та реформування своїх церковних обрядів [6, s.

97; 10, s. 111]. Маєтки та прибутки покинутих монастирів мали використовуватися на утримання католицьких священиків. 11 закон Державних зборів постановив вигнати анабаптистів та саκραментарів з території Угорщини. Це був найжорстокіший пункт інтеріму. На теренах Словаччини цей закон повинні були привести в дію єпископ Вацівський Бардал та королівський радник Шібрік. До підтвердження та продовження дії цих законів поверталися і наступні сейми, зокрема у 1550 р., 1552–1554 рр. та 1556 р. Так, за рішенням сейму 1556 р., анабаптисти знову виганялися з королівства [21, s. 98].

Своєрідною відповіддю на ці контрреформаційні закони були наступні дії східнославацьких міст в дусі Аугзбурзького віровизнання. Представники “П’ятимістя” у 1549 р. виступили із своїм визнанням віри [17, s. 73]. Таким чином, віровизнання східнославацьких міст було прийнято з метою протидії закону 1548 р. Коли королівські комісари прибули до Пряшева, там на них уже чекали представники п’яти міст. Пряшівчани ще раніше звернулися до Леонарда Стоцкела з проханням скласти визнання віри, яке мало бути запропоноване королівським комісарам [13, s. 18; 20, s. 24]. 14 серпня 1549 р. документ було представлено уповноваженим короля Стефану Бардалу та Грегору Шібріку, які вивчали життя церковних колегій та “блудних вчень” (єретичних) [18, s. 69].

Основу “Confessio Pentapolitana” становило Аугзбурзьке віросповідання 1530 р., але, на чому слід наголосити, без його Спірних статей та деяких положень *Loci communes* Філіпа Меланхтона [8, s. 15]. “Confessio Pentapolitana” було першим визнанням віри, складеним на теренах Угорщини, що спиралося саме на Аугзбурзьке віровизнання. Текст символу віри був складений надзвичайно обачно, перш за все, без спірних питань, з наближенням до католицької церкви, і передусім був спрямований проти анабаптистів та радикальних реформаційних течій [23, s. 202].

“Confessio Pentapolitana” складається з 20 статей, які вирішують важливі релігійні та церковні питання, зокрема, такі, як: 1 стаття – про бога; 3 стаття – про спадковий гріх; 6 – про віру; 7 – про добрі вчинки; 8 – про церкву; 14 – про служителів церкви; 16 – про суспільні питання; 17 – про шлюб; 18 – про воскресіння мертвих; 19 – про вільну волю [22, s. 104–106; 25, s. 47–49]. Текст символу віри вийшов друком у 1613 р. та 1634 р. Поява “Confessio Pentapolitana” вважається розквітом Реформації не лише в королівських містах, але й на теренах усієї “гірської” Угорщини.

У 1558 р. віровизнання п’яти східнославацьких міст ратифікував і сам король Фердинанд I Габсбург та єпископ Ягерський Антон Вранчич, а у 1560 р. – і архієпископ Естергомський Мікулаш Олаг. Чергове підтвердження “Confessio Pentapolitana” відбулося на конвенті у Бардієві, який проходив у 1564 р. Саме тут цей документ було скріплено 22 підписами [27, s. 103].

Отже, важливі зміни зачепили і релігійне життя словацьких земель. Паралельно зі змінами у політичному та суспільному житті, які мали важливе значення для подальшого історичного розвитку словацьких земель, мали і процеси реформаційного характеру. Першим вагомим внеском стало прийняття східнославацького символу віри, відомого як “Confessio

Pentapolitana”, що в свою чергу дало поштовх до прийняття ще двох символів віри відомих як “Confessio Hertapolitana” та “Confessio Scerpusiana”. Прийняттям своїх символів віри словацьке населення намагалося сформувавши ту релігійну структуру в країні, яка була їм ближча за духом.

Список використаних джерел

1. Гаджега В. Вплив реформацій на закарпатських русинів / Василій Гаджега // Зоря–Hajnal. – 1943. – Число 1–4. – С.5–50.
2. Bodnárová M. Die Reformation in den ostslowakischen königlichen Städten in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts / M. Bodnárová // Die Reformation und ihre Wirkungsgeschichte in der Slowakei. Kirchen- und Konfessionsgeschichte Beiträge / Herausgegeben von K. Schwarz und P. Švorc]. – Wien: Evangelischer Presseverband, 1996. – S.22–35.
3. Bodnárová M. Reformácia vo východoslovenských kráľovských mestách v 16. storočí / M. Bodnárová // Reformácia na východnom Slovensku v 16. až 18. storočí / F. Uličný. – Prešov: Acta Collegii Evangelici Prešovensis II, 1998. – S.19–38.
4. Bodnárová M. Vplyv mestských rád na cirkevný život miest v 16. storočí / M. Bodnárová // Evanjelici a evanjelická teológia na Slovensku / D. P. Daniel. – Bratislava: Evanjelická bohoslovecka Fakulta Uk, 1999. – S.35–54.
5. Bodnárová M. Kultúra života mest’anov Pentapolitany v 16. storočí / M. Bodnárová // Z Bardejova do Prešporku. Spoločnosť, súdnictvo a vzdelenosť v mestach v 13. – 17. storočí / [edit. E. Csukovits, T. Lengyeková]. – Prešov – Bratislava: Prešovska univerzita v Prešove, FF, historicky ustav SAV, 2005. – S.234–253.
6. Bucko V. Mikulaš Olah a jeho doba. (1493–1568) / Vojtech Bucko. – Bratislava: Univerzum, 1940. – 227 s.
7. Daniel D. P. Viskum obdobia reformácie na Slovensku / D. Daniel // Historický časopis. – 1989. – Ročník 37. – Číslo 4. – S.579.
8. Daniel D. P. Konfessionalizácia reformácie a spoločenský význam augsburského vyznania v Strednej a Východnej Európe / D. P. Daniel // Prvé augsburské vyznanie viery na Slovensku a Bardejov / P. Kónya. – Prešov: Acta Collegii Evangelici Prešovensis V, 2000. – S.15–24.
9. Dejiny Bardejova / [zost. Kukulá A., Lukač A., Tajtal L.]. – Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1975. – 518 s.
10. Dejiny Sabinova / [zost. P. Kónya a koll.]. – S.111.
11. Dejiny Slovenska / [Čaplovič D., Čičaj V., Kovač D., Lipták L., Lukačka J.]. – Bratislava: AEP, 2000. – 310 s.
12. Dejiny spoločnosti Ježišovej na Slovensku / [zost. E. Krapka, V. Mikulaš]. – Cembriž – Ontario, Dobra kniha, 1990. – 526 s.
13. Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry. 3. / [zost. P. Uhorskaj, J. Alberty a kolektiv]. – Liptovský Sv. Mikulaš: Tranoscius, 2002. – 504 s.
14. Hajduk A. Prešovske články z roku 1546 / Andrej Hajduk // Cirkevne listy. – 1980. – Ročník 93. – Číslo 10. – S.156–157.
15. Jankovič V. Dve postavy zo začiatkov reformácie v Bardejove / V. Jankovič // Historický časopis. – 1990. – Ročník 38. – Číslo 5. – S.649.
16. Kónya P. Evanjelici v Prešove, Bardejove a Sabinove počas protireformácie a protihabsburského odboja r. 1679–1711 / Peter Kónya // Evanjelici a evanjelická teológia na Slovensku / D. P. Daniel. – Bratislava: Evanjelická bohoslovecka Fakulta Uk, 1999. – S.99–105.
17. Kvačala J. Dejiny reformácie na Slovensku / Jan Kvačala. – Liptovský Sv. Mikulaš, 1935. – 303 s.
18. Malovcová B. Spiškopodhradská synoda a jej význam pre vývoj evanjelickej cirkevnej spravy na Spiši / Božena Malovcová // Slovenská archivistika. – 2005. – Ročník XL. – Číslo 2. – S.50–52.
19. Ondrejovič D. Evanjelická A. V. cirkev a jej verejný život na Slovensku / D. Ondrejovič // Sociologia. – 1991. – Ročník 23. – S.33.
20. Postavy a udalosti doby Žilinskej synody: 400 rokov evanjelickej cirkvi na Slovensku / zost. Miloš Klatík. – Liptovský Mikulaš: Tranoscius, 2010. – 181 s.
21. Snemový zákon o vyhnaní novokrstencov a sakramentárov z kráľovstva // Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VII. Turci v Uhorsku I. Život v Uhorskom kráľovstve počas tureckých vojen od tragickej bitky pri Moháči až do Bratislavského snemu / Ed. P. Dvořák. – Bratislava: Literárne informačné centrum, 2005. – S.98–99.
22. Spoločné vierovyznanie piatich východoslovenských miest Confessio Pentapolitana // Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VII. Turci v Uhorsku I. Život v Uhorskom kráľovstve počas tureckých vojen od tragickej bitky pri Moháči až do Bratislavského snemu / Ed.

P. Dvořák. – Bratislava: Literárne informačné centrum, 2005. – S.104–107.

23. Špirko J. Cirkevne dejiny III. S osobitným zreteľom na vyvin cirkevných dejín Slovenska / Jozef Špirko. – Spišska Kapitula, 1943. – 217 s.

24. Tandlich T. Pentapolitana výnimočný pocus o integráciu východoslovenských miest / T. Tandlich // Historická revue. – 1998. – Ročník IX. – Číslo 5. – S.10.

25. Try viznania viery z Uhorska / Eds. Peter Konya, Csepregi Zoltan. – Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013. – 140 s.

26. Ustanovenia uhorského snemu, potvrdené kráľom Matejom II., o rovnoprávnom postavení Maďarov s Nemcami a Slovákami v slovenských mestách a mestečkách // Dokumenty slovenskej národnej identity a štatnosti. I. / [Beňko J., Hronský M., Marsina R., Pekník M.]. – Bratislava: Národné Literárne centrum, 1998. – S.197–198.

27. Veselý D. Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku / Daniel Veselý. – Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 2004. – 384 s.

28. Žilinska synoda // Akty a zavery – Zakony a ustanovenia Žilinskej synody / Ed. Miloš Kovačka. – Martin, 2010. – 111 s.

References

1. Gadzhega V. Vplyv# reformaci# na zakarpatskih rusinov# / Vasiliy Gadzhega // Zorja-Hajnal. – 1943. – Chislo 1–4. – S.5–50.

Tovtyn Ya. I., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of History of the Ancient World and the Middle Ages, State University "Uzhhorod National University" (Ukraine, Uzhgorod), yasya1@mail.ru

“Confessio Pentapolitana”: confession of faith five Eastern Slovak towns

This article dwells upon the spread of Reformation ideas in Eastern Slovakia during the sixteenth century. Attention is focused on such key points as ways of new religious movements distribution, the activities of particular church boards and the appearance of the first church documents related to the Reformation movement. The article is concerned mainly with the analysis of “Confessio Pentapolitana”.

Keywords: Reformation, Kontrreformation, Eastern Slovakia, “Confessio Pentapolitana”.

Товтын Я. И., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории древнего мира и средних веков, ГБУЗ “Ужгородский национальный университет” (Украина, Ужгород), yasya1@mail.ru

“Confessio Pentapolitana”: признание веры пяти восточнословацких городов

Речь идет о распространении реформационных идей на восточнословацких землях на протяжении XVI в., при этом основное внимание сосредоточено на таких ключевых моментах, как пути распространения новых религиозных течений, деятельности отдельных церковных коллегий и появления первых церковных документов реформационного содержания, то есть основное внимание статьи сосредоточено на анализе “Confessio Pentapolitana”.

Ключевые слова: Реформация, контрреформация, восточнословацкие земли, “Confessio Pentapolitana”.

* * *

УДК 94(477/7)

Березовська В. В.

кандидат історичних наук, доцент кафедри Гуманітарних дисциплін, Ізмаїльський факультет Одеської національної морської академії (Україна, Ізмаїл), matcik2@mail.ru

ТИТУЛОВАНЕ ДВОРЯНСТВО АКЕРМАНСЬКОГО ПОВІТУ

На підставі нових архівних документів (що зберігаються в Ізмаїльському архіві) та опублікованих джерел розглядається історія діяльності представників князівських дворянських родин Гагаринів–Стурдз, О. Толстої, Волконських в Акерманському повіті Бессарабської губернії протягом другої половини XIX – початку XX ст. Проаналізовано майновий стан титулованих родин, їх участь в громадському житті регіону, в виборчих процесах початку XX ст. щодо участі в роботі юридичних установ краю в якості присяжних засідателів та начальників земських ділянок. Доведено, що титуловане дворянство, не зважаючи на короткотривале перебування в своїх маєтках у Акерманському повіті, брало активну участь в наданні меценатської та благодійної допомоги, в організації та підтримці освітніх закладів регіону, відкритті та утриманні лікарень.

Ключові слова: дворяни, титули, князі, Акерманський повіт, маєтки, благодійність.

Протягом XVII– початку XX ст. дворянство в Російській імперії було основним станом держави. На плечах аристократів лежало державне та міське управління, земські та громадські органи, цивільна та військова служба. За своїм правовим статусом дворянство поділялося на спадкове та особисте. Різниця тут очевидна – спадкові дворяни могли передати свій ранг нащадкам, особисті дворяни цього зробити не могли. Окрім цих основних категорій, в дворянському середовищі існували більш привілейовані, більш престижні категорії. Як правило, представники цієї групи аристократів були записані до V частини родовідних книг, яка мала назву “Титуловане дворянство”, або до VI частини – “Стародавні шляхетні дворянські роди (мали докази приналежності до стану до 1685 р.)”. В Росії давність дворянського роду вважалася більш почесною, ніж титули, хоча з меркантильної точки зору ніяких переваг не надавала. Наприкінці XIX ст. у Російській імперії існувало 830 титулованих родів: близько 200 княжих, 1 рід принців, 1 – герцогський. Сюди потрібно додати 154 графські родини, 3 родини маркізів; 239 родин баронів [16, с.52].

Цілком зрозуміло, що більшість представників цих категорій мешкали в столицях, центральних губерніях імперії, або в Криму. Землі південної частини Бессарабії не входили до зони особливої уваги титулованого дворянства. Однак нам вдалося відшукати деякі князівські родини, які були безпосередньо пов’язані з історією Акерманського повіту (сучасний Білгород–Дністровський район Одеської області).

Чому саме Акерманський повіт? Після 1878 р., коли південна частина Бессарабії була в черговий раз включена до складу Російської імперії, в адміністративному відношенні ця територія входила (повністю або частково) до складу трьох повітів: Акерманського, Бендерського, Ізмаїльського. Щодо Ізмаїльського повіту – чисельність представників дворянського стану тут була мінімальною, при цьому більшість з дворян були людьми військовими, які тимчасово перебували на цих землях. Тому в Ізмаїльському повіті ніколи не існувало своєї дворянської корпоративної організації та свого повітового предводителя дворянства. В Акерманському та Бендерському повітах стан справ був інший. Дворянство Бендерського та Акерманського повітів отримало своїх предводителів (а відтак і стану організації) лише в середині XIX ст. З 1872 по 1893 рр., у зв’язку з малою чисельністю дворянства, корпоративна організація аристократів південних районів Бессарабії існувала у вигляді окружного об’єднання Акерманського та Бендерського повітів. Починаючи з 1893 р., дворянство цих повітів розділилося на окремі корпоративні організації зі своїми предводителями. Порівнюючи показники щодо кількості дворян в цих повітах, можемо констатувати, що безперечним лідером був Акерманський повіт.

В нашій статті, на підставі архівних та опублікованих матеріалів, ми спробуємо з’ясувати місце та роль у провінційному житті Бессарабського краю представників титулованих шляхетних родин. Дослідження проблем дворянської історії дозволить нам краще зрозуміти зміни в розвитку економіки краю,